

Τόμας Τζέφφερσον, ο επικούρειος ηγέτης

Τάκης Παναγιωτόπουλος

Σκοπός της εισήγησης είναι κατά πρώτο να αναδείξει το πόσο μπορεί να επηρεάσει ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός και η Επικούρεια φιλοσοφία όχι μόνο μια προσωπικότητα αλλά και ολόκληρη την ιστορία της ανθρωπότητας. Κατά δεύτερο να κάνει γνωστότερο και τιμήσει τη σύγχρονη εποχή στον χώρο των Επικουρείων και όχι μόνο, τον άνθρωπο-ηγέτη Τόμας Τζέφφερσον (Thomas Jefferson, 1743-1826).

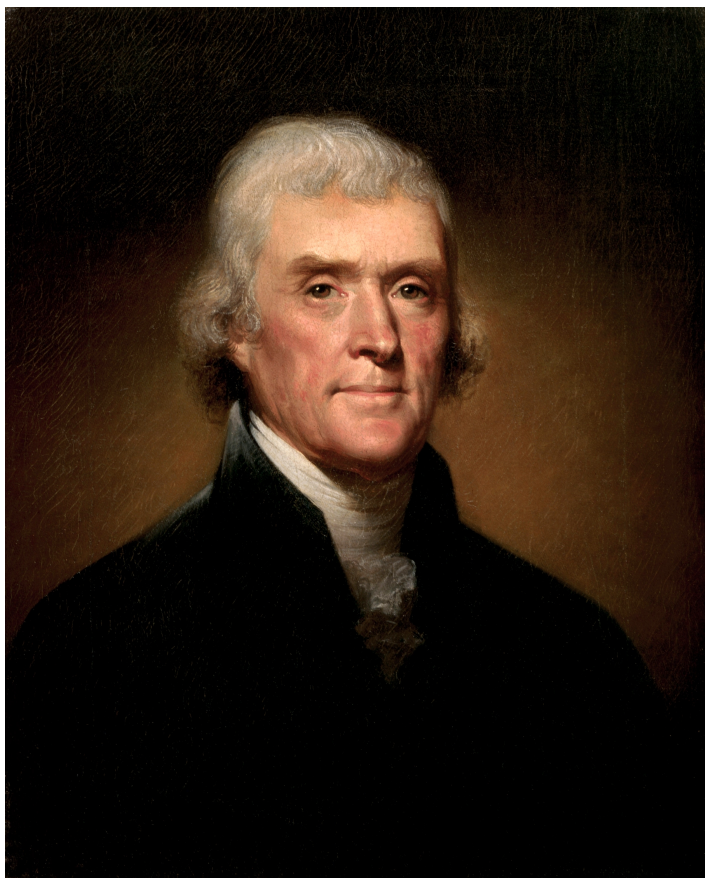
Η αρχική επαφή μου με τον Τόμας Τζέφφερσον έγινε με την ανάγνωση του βιβλίου “Επίκουρος: Κείμενα-Πηγές της Επικούρειας Φιλοσοφίας και Τέχνης του Ζην”, εκδόσεις Θύραθεν (σελ. 309-310). Εντυπωσιασμένος, ξεκίνησα την περαιτέρω έρευνα για τον Τζέφφερσον στις πηγές της βιβλιοθήκης του Κογκρέσου των ΗΠΑ, του Πανεπιστημίου της Βιρτζίνια και του οργανισμού “Μοντισέλο” στις οποίες στηρίχθηκε η εν λόγω εργασία, μέρος της οποίας παρουσιάζω στο Συμπόσιό μας.

Εισαγωγή

Από το φως στο σκοτάδι και από το σκοτάδι στο φως. Από το φως της κλασικής, ελληνιστικής και ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας, στο σκότος του μεσαίωνα. Από τη χιλιόχρονη σκοτεινή εποχή στην Αναγέννηση και το Διαφωτισμό. Αυτή είναι επιγραμματικά η πορεία της ανθρωπότητας.

Στο περιβάλλον μας τα μεν κατ' ανάγκη γίνονται, τα δε από τύχη και άλλα από εμάς. Για αυτά που γίνονται από ανάγκη είμαστε ανυπεύθυνοι και τα τυχαία τα βλέπουμε ως άστατα. Γι αυτά που γίνονται από εμάς έχουμε την ελευθερία της επιλογής τους.

Με τον ίδιο τρόπο, πίσω από το πολιτιστικό φως ή το σκότος βρίσκονται τα αναγκαία φαινόμενα, τα τυχαία γεγονότα και η προαίρεση των ανθρώπων. Ένας από αυτούς τους ανθρώπους που από προαίρεση επέλεξε το Φως και τη διάδοσή του στην εποχή του ήταν ο Αμερικανός Τόμας Τζέφφερσον.

Thomas Jefferson, 1743-1826

Ο Τζέφφερσον ήταν διαφωτιστής και επαναστάτης του 18ου αιώνα. Ήταν ένας από τους κύριους ιδρυτές των ΗΠΑ, κύριος συντάκτης της Διακήρυξης της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας, συντάκτης της Συνθήκης της Βιρτζίνια για τη Θρησκευτική Ελευθερία, συνεμπνευστής της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, ιδρυτής του Πανεπιστημίου της Βιρτζίνια, πρώτος υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ, αντιπρόεδρος και μετέπειτα πρόεδρος(ο τρίτος) των ΗΠΑ για δύο θητείες.

Ο Τζέφφερσον μελέτησε και στήριξε τις πράξεις του στον αρχαίο ελληνικό και ελληνορωμαϊκό πολιτισμό. Σε μια επιστολή προς τον Αδαμάντιο Κοραή την οποία συνέταξε στις 31 Οκτωβρίου του 1823 αναφέρει:

«Είμαστε όλοι υποχρεωμένοι (στους αρχαίους Έλληνες) για το ΦΩΣ εκείνο που μας οδήγησε μακριά από το σκοτάδι».(1)

Ο Τζέφφερσον προχώρησε σε βάθος στη μελέτη της αρχαιότητας και ξεχώρισε μια φιλοσοφική σχολή στην οποία έδειξε φανερά την προτίμησή του. Σε μια επιστολή του προς τον Ουίλιαμ Σορτ με ημερομηνία 31 Οκτωβρίου 1819 αναγράφει: «Είμαι κι εγώ Επικούρειος. Θεωρώ ότι τα πραγματικά (όχι αυτά που του καταλογίζουν) δόγματα του Επικούρου εμπεριέχουν όλη την ορθολογική φιλοσοφία που η Ελλάδα και η Ρώμη μας άφησαν».(2)

Ο βίος

Ο Τόμας Τζέφφερσον γεννήθηκε στις 13 Απριλίου 1743 στη Βιρτζίνια της Αμερικανικής Ηπείρου. Έζησε 83 έτη και πέθανε στις 4 Ιουλίου του 1826, ακριβώς πενήντα χρόνια μετά τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας.

Ο πατέρας του Πίτερ Τζέφφερσον ήταν ιδιοκτήτης φυτείας και σκλάβων, όπως όλοι οι γαιοκτήμονες της εποχής του. Η μητέρα του Τζέιν Ράντολφ ανήκε σε μια από τις πιο παλιές και εύπορες οικογένειες της Βιρτζίνια. Ο Τόμας ήταν ο πρώτος από τα αγόρια και όταν ο Πίτερ πέθανε το 1757, αφήνοντας σχεδόν φτωχή την οικογένεια, ο νεαρός Τόμας έγινε αρχηγός της σε ηλικία 14 ετών.

Οι σπουδές

Το 1752, σε ηλικία εννέα ετών, ο Τζέφφερσον άρχισε να μελετά λατινικά, ελληνικά και γαλλικά. Συνέχισε με ιστορία, επιστήμες και κλασσικές σπουδές. Στην ηλικία των 16 ετών σπούδασε στο μοναδικό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα της εποχής εκείνης στο Νότο. Σπούδασε μαθηματικά, μεταφυσική, και φιλοσοφία υπό τον καθηγητή Ουίλιαμ Σμολ που τον εισήγαγε στον κόσμο των διαφωτιστών Νιούτον, Λοκ, Σμιθ κ.ά. και νομικά υπό τον καθηγητή νομικής Τζορτζ Γουίθ, ο οποίος έγινε μέντοράς του. Επίσης, βελτίωσε τα γαλλικά και τα ελληνικά του, ενώ ταυτόχρονα έμαθε να παίζει βιολί. Λέγεται ότι ο Τζέφφερσον κυκλοφορούσε πάντοτε με την ελληνική γραμματική ανά χείρας. Έτσι γνώρισε την ελληνική γραμματεία από τα πρωτότυπα.

Τα βιβλία

Σε όλη τη ζωή του τα βιβλία διαδραμάτισαν έναν ζωτικής σημασίας ρόλο στην μόρφωσή του. Ακόμα και κατά τη διάρκεια της Αμερικανικής Επανάστασης και αργότερα ενώ ήταν υπουργός στη Γαλλία, ο Τζέφφερσον συνέλεγε χιλιάδες βιβλία για τη βιβλιοθήκη της οικίας του στο Μοντιτσέλο. Ένα σημαντικό τμήμα της βιβλιοθήκης του Τζέφφερσον την κληρονόμησε από τον καθηγητή του Τζορτζ Γουίθ.

Πάντα πρόθυμος για περισσότερη γνώση ο Τζέφφερσον δήλωσε κάποτε: «δεν μπορώ να ζήσω χωρίς βιβλία».(3)

Η πολιτική

Η πολιτική καριέρα του Τζέφφερσον ξεκινά το 1769 στην ηλικία των 26 ετών. Την ίδια χρονιά ξεκινά να χτίζει το σπίτι του στο Μοντιτσέλο. Τρία χρόνια μετά νυμφεύθηκε τη χήρα Μάρθα Γουέλς Σκέλτον υπερδιπλασιάζοντας με την προίκα της την περιουσία του.

Το 1774, ως μέλος της Βουλής των Αστών, ο Τζέφφερσον συνέταξε το πρώτο γνωστό του κείμενο, τη «Συνολπτική Έκθεση των Δικαιωμάτων της Βρετανικής Αμερικής», όπου υπερασπίζεται τα δικαιώματα των Αμερικανών αποίκων. Ένα χρόνο μετά ξεκινά η ρήξη ανάμεσα στους Βρετανούς και τους Αμερικανούς.

Το 1776 ανατίθεται στον τριαντατριάχρονο Τζέφφερσον η συγγραφή της «Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας». Χρειάστηκε τρεις εβδομάδες για να γράψει το κείμενό της. Στη συνέχεια, άντρες της επιτροπής όπως ο Βενιαμίν Φραγκλίνος και ο Τζον Άνταμς, συμμετείχαν στη μερική διαμόρφωσή του. Γι' αυτό σήμερα θεωρείται αποτέλεσμα συλλογικής δουλειάς, όμως το βασικό κείμενο ανήκει στον Τζέφφερσον.

Η Διακήρυξη η οποία ψηφίστηκε από το Κογκρέσο στις 4 Ιουλίου του 1776 ξεκινά με τις παρακάτω φράσεις: «Όταν κατά την πορεία των ανθρωπίνων γεγονότων γίνεται απαραίτητο για έναν λαό να λύσει τους πολιτικούς δεσμούς, οι οποίοι τον συνδέουν με άλλον και να αναλάβει ανάμεσα στις δυνάμεις της γης την ξεχωριστή και ίση θέση την οποία δικαιούται από τους Νόμους της Φύσης και τον Θεό της Φύσης, στοιχειώδης σεβασμός προς τη γνώμη της ανθρωπότητας επιβάλει [στο λαό αυτό] να διακηρύξει τα αίτια που τον ωθούν στο διαχωρισμό. Δεχόμαστε τις εξής αλήθειες ως αυταπόδεικτες, πως όλοι οι άνθρωποι δημιουργούνται ίσοι και προικίζονται από το Δημιουργό τους με συγκεκριμένα απαραβίαστα Δικαιώματα, μεταξύ των οποίων είναι το δικαίωμα στη Ζωή, το δικαίωμα στην Ελευθερία και το δι-

καίωμα στην επιδίωξη της Ευτυχίας....»).

Οι επικούρειες και ανθρωπιστικές απόψεις του Τζέφφερσον αποτυπώνονται σαφώς σε αυτό το κείμενο. Μεταξύ άλλων, για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία, αναφέρεται η ύπαρξη του δικαιώματος της επιδίωξης της ευτυχίας.

Μέχρι το τέλος του πολέμου της Ανεξαρτησίας ο Τζέφφερσον επιστρέφει στη Βιρτζίνια. Από εκεί εισηγείται σημαντικές μεταρρυθμίσεις, όπως τη συνθήκη για τη θρησκευτική ελευθερία και το διαχωρισμό κράτους – εκκλησίας.

Ο νόμος για την καθιέρωση θρησκευτικής ελευθερίας, κοινώς γνωστός ως το «Καταστατικό της Βιρτζίνια για τη Θρησκευτική Ελευθερία» συντάχθηκε από τον Τζέφφερσον το 1777 και θεσπίστηκε μετά από μεγάλο αγώνα του το 1786. Είναι ένας από τους πιο σημαντικούς νόμους της σύγχρονης ανθρωπότητας, ο οποίος περιλαμβάνει φράσεις όπως οι παρακάτω: «...ο άνθρωπος δεν πρέπει να είναι υποχρεωμένος να συνδέεται ή να υποστηρίξει οποιαδήποτε θρησκευτική λατρεία, τόπο, ή κανένα ιερατείο, ούτε να αναγκαστεί, να συλληφθεί, να κακοποιηθεί, ή να επιβαρυνθεί στο σώμα ή τα αγαθά του, ούτε με άλλο τρόπο να υποφέρει λόγω των θρησκευτικών του απόψεων ή πεποιθήσεών του, αλλά όλοι οι άνθρωποι πρέπει να είναι ελεύθεροι να πρεσβεύουν και να διατηρούν τη γνώμη τους σε θέματα θρησκείας, και επίσης αυτό δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μειώσει, μεγεθύνει ή να επηρεάσει τις ικανότητές τους ως πολίτες».

Στη συνέχεια ο Τζέφφερσον εισηγήθηκε και άλλες μεταρρυθμίσεις, μεταξύ των οποίων την καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού και την εκπαίδευση τριών βαθμίδων (ήταν υπέρμαχος της άποψης ότι τα παιδιά έπρεπε να μάθουν αρχαίες γλώσσες, όπως λατινικά και ελληνικά, αλλά και διάφορες επιστήμες, γιατί έτσι η διαμόρφωση του σύγχρονου ανθρώπου θα ήταν πιο ολοκληρωμένη). Το 1778 με την υποστήριξη του Τζέφφερσον η Γενική Συνέλευση της Βιρτζίνια απαγόρευσε την εισαγωγή δούλων στην Βιρτζίνια. Ήταν μία από τις πρώτες κυβερνήσεις στον κόσμο που απαγόρευσε το εμπόριο σκλάβων. Αργότερα την ακολούθησαν όλες οι άλλες αμερικανικές πολιτείες. Το 1782 ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση της Βιρτζίνια νόμος για το δικαίωμα απελευθέρωσης σκλάβων από τα αφεντικά τους.

Το 1780 εκλέγεται μέλος της Αμερικανικής Φιλοσοφικής Εταιρείας στη Φιλαδέλφεια. Πρόεδρος της εταιρείας διατέλεσε από το 1797 έως το 1814.

Το 1782 πεθαίνει η σύζυγός του Μάρθα Γουέλς Σκέλτον Τζέφφερσον. Στον τάφο της ο Τζέφφερσον χαράζει το εξής επιτάφιο επίγραμμα:

Ει δε θανόντων περ καταλήθοντ' ειν Ἄδαο
αὐτάρ ἐγὼ καὶ κειθι φίλου μεμνήσομ' εταίρου

«Μα και αν οι πεθαμένοι ξεχνούν βρισκόμενοι στον Ἄδη
ἐγὼ κι ἐκεῖ θα συλλογίζομαι τον αγαπημένο σύντροφό μου»
(Ομήρου Ιλιάδα Χ,389-390)

Μετά τον τερματισμό του πολέμου της Ανεξαρτησίας διετέλεσε μέλος του Κογκρέσου το 1783 και το 1784. Την 1 Μαρτίου 1784 ο Τζέφφερσον υποβάλλει στο Κογκρέσο έκθεση για το σχεδιασμό της κυβέρνησης για τις νέες Δυτικές Πολιτείες. Η προτεινόμενη νομοθεσία περιλάμβανε εκτός της οργάνωσης των νέων εδαφών των ΗΠΑ και την απαγόρευση της δουλείας μέχρι το 1800 στις νέες αυτές πολιτείες. Στις 23 Απριλίου το Κογκρέσο αποδέχτηκε το διάταγμα του Τζέφφερσον, ωστόσο, αρνήθηκε το σημείο περί της απαγόρευσης της δουλείας για μια ψήφο. Τελικά, με νέο αναθεωρημένο διάταγμα, το 1787 απαγορεύεται η δουλεία στις δυτικές πολιτείες, πέραν του ποταμού Οχάιο.(4) Επιπλέον, τον Μάρτιο του 1784 εισηγήθηκε τη δημιουργία νέου εθνικού νομίσματος, του δολαρίου.

Ακολούθησε ο διορισμός του ως πρεσβευτής των ΗΠΑ στη Γαλλία έως το 1789. Κατά τη παραμονή του στο Παρίσι συναναστρεφόταν μεγάλους διαφωτιστές και στοχαστές της εποχής, όπως το Ντιντερό. Υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της Γαλλικής Επανάστασης και της κατάληψης της Βασίλης. Όπως αναφέρει ο ίδιος: «βρισκόμενοι σε επαφή με τους αρχηγούς πατριώτες της Εθνοσυνέλευσης. Επειδή προερχόμουν από μια χώρα που έχει περάσει από ανάλογες μεταρρυθμίσεις, μου εμπιστευόνταν τις σκέψεις τους».

Ο Τζέφφερσον έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της «Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», αλλά και στο Σύνταγμα που προτάθηκε, συνεργαζόμενος με το Γάλλο επαναστάτη Λαφαγιέτ (Marquis de Lafayette, 1757-1834). Μαζί του συνέγραψε έναν χάρτη ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που χρησίμευσε ως βάση για τη συγγραφή της γαλλικής «Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου». Από το 1801 ο Τζέφφερσον ήταν μέλος του Ινστιτούτου της Γαλλίας, δείγμα αναγνώρισης και προσφοράς στη Γαλλική Επανάσταση. Ο Τζέφφερσον έφυγε από το Παρίσι το Σεπτέμβριο του 1789. Ακολούθησε ο διορισμός του ως γραμματέα του Κράτους και αντιπρόεδρος των ΗΠΑ το 1796.

Το 1800 κέρδισε τις εκλογές όπως και τις επόμενες, διατελώντας πρόεδρος των ΗΠΑ (ο τρίτος στην ιστορία τους) ως το 1809. Για την περίοδο της προεδρίας του θα αναφερθούν ενδεικτικά κάποιες δράσεις του: Διπλασιάζει την έκταση των ΗΠΑ προς δυσμάς δίχως πόλεμο αλλά με αγορά από τη Γαλλία της Λουϊζιάνα, ενώ υλοποιεί εξερευνητική αποστολή έως τις ακτές του Ειρηνικού με στόχο τη μελλοντική εξάπλωση της χώρας. Καταργεί τους άμεσους φόρους και τους αντικαθιστά με δασμούς στα εισαγόμενα προϊόντα πολυτελείας που απευθύνονται στους πλούσιους. Ασκεί πολιτική κατά των δανείων και του τραπεζικού συστήματος. Θέλει να εξαλείψει το εθνικό χρέος, γιατί το θεωρεί πρόσθετη πηγή διαφθοράς, ιδιαίτερα το δανεισμό από ξένες τράπεζες μέσω κρατικών ομολόγων και καταφέρνει εξαιρετική μείωσή του.⁽⁵⁾ Εισηγείται νόμο που απαγορεύει την εισαγωγή σκλάβων σε οποιοδήποτε μέρος εντός της δικαιοδοσίας των Ηνωμένων Πολιτειών μετά την 1η Ιανουαρίου 1808.⁽⁶⁾

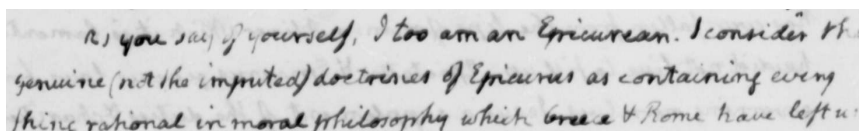
Η απόσυρση από την πολιτική

Σε ηλικία 65 ετών αποσύρεται από την ενεργό πολιτική σκηνή, αλλά όχι και από τα πολιτικά πράγματα. Ασχολείται με το διάβασμα, αλλά και τη συγγραφή βιβλίων και πολλών επιστολών. Η έδρα του είναι η οικία του στο Μοντιτσέλο της Βιρτζίνια. Μια οικία που σχεδίασε ο ίδιος, ακολουθώντας τις οδηγίες της ελληνικής αρχιτεκτονικής που περιγράφει ο Βιτρούβιος, και την επανασχεδίαζε, κατασκεύαζε και τελειοποιούσε για 40 χρόνια. Κύριος στόχος του την εποχή αυτή ήταν η δημιουργία του Πανεπιστημίου της Βιρτζίνια, του πρώτου δημόσιου πανεπιστημίου της Αμερικής.

Το 1814 η βιβλιοθήκη του αποτελούνταν από 6.700 περίπου βιβλία τα οποία παρενθετικά αναφέρω ότι διέθεσε αντί τιμήματος στην Ουάσιγκτον, όταν η βιβλιοθήκη του Κογκρέσου καταστράφηκε από Άγγλους στρατιώτες. Η πρόταση ψηφίστηκε με ενθουσιασμό από τη Γερουσία, εκτός της αντιπολίτευσης των φεντεραλιστών που κατηγόρησε το περιεχόμενο της βιβλιοθήκης ως φιλοσοφικά άθεο και επιπλέον μη χρήσιμο αφού εμπεριείχε πολλά βιβλία σε ξένες γλώσσες (ελληνικά, λατινικά και γαλλικά). Η βιβλιοθήκη του Τζέφερσον αποτέλεσε τη βάση της μεγαλύτερης σύγχρονης βιβλιοθήκης του κόσμου, της βιβλιοθήκης του Κογκρέσου. Παρά το γεγονός ότι τα δύο τρίτα των βιβλίων του κάηκαν σε πυρκαγιά το 1852, ό,τι απόμεινε σήμερα είναι χαρακτηρισμένο ως εθνικό κειμήλιο.

Η επιστολή του Τζέφφερσον προς τον Ουίλιαμ Σορτ

Το 1819 γράφει μια επιστολή στον φίλο του Ουίλιαμ Σορτ, που τον γνώριζε από το Παρίσι όταν ο τελευταίος ήταν γραμματέας του και τον χαρακτήριζε ως θετό γιο του. Παρενθετικά αναφέρω ότι ο Σορτ είχε γεννηθεί κι αυτός στη Βιρτζίνια και είχε σπουδάσει στο ίδιο κολέγιο που είχε σπουδάσει ο Τζέφφερσον, αλλά 16 χρόνια αργότερα. Εκεί ίδρυσε το 1776, τη χρονιά της αμερικανικής επανάστασης, τη φοιτητική κοινότητα ΦΒΚ με ελληνικά αρχικά που σημαίνει Φιλοσοφία Βίου Κυβερνήτης. Η ΦΒΚ υπάρχει μέχρι τις ημέρες μας και έχει αναδείξει μεγάλες προσωπικότητες της Αμερικής. Στην επιστολή αυτή ο Τζέφφερσον δηλώνει Επικούρειος και στο τέλος της δίνει μια λίστα με τα κύρια σημεία της Επικούρειας φιλοσοφίας.

Το απόσπασμα της χειρόγραφης επιστολής του Τζέφφερσον στο οποίο αναφέρει ότι είναι Επικούρειος

«Όπως λέτε για τον εαυτό σας είμαι κι εγώ Επικούρειος. Θεωρώ ότι τα πραγματικά (όχι αυτά που του καταλογίζουν) δόγματα του Επικούρου εμπειρέχουν όλη την ορθολογική φιλοσοφία που η Ελλάδα και η Ρώμη μας άφησαν... (ακολουθεί υπεράσπιση της επικούρειας φιλοσοφίας σε σχέση με τις άλλες σχολές και αναφορά σε κάποια σχέδια για συγγραφή μιας φιλοσοφικής επιτομής)Αλλά με το ένα πόδι στον τάφο, αυτά τα σχέδια είναι πλέον σε αδράνεια για μένα. Η ασχολία μου είναι να διασκεδάζω την κούραση της φθίνουσας ζωής μου, όπως προσπαθώ να κάνω με την απόλαυση κλασικών αναγνωσμάτων και μαθηματικών αληθειών και με την παρηγοριά μιας υγιούς φιλοσοφίας, εξίσου αδιάφορης για την ελπίδα και το φόβο.

Παίρνω το θάρρος παρατηρώντας ότι δεν είσαστε γνήσιος μαθητής του δασκαλού μας Επικούρου, απολαμβάνοντας τη ραθυμία που λέτε ότι αποδίδουν σε σας. Ένας από τους κανόνες του, ξέρετε, ήταν ότι η ηδονή που εμποδίζει τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση, ή παράγει ένα μεγαλύτερο πόνο, πρέπει να αποφεύγεται. Η αγάπη σας για την ανάπαυση θα οδηγήσει στην πορεία στην αναστολή της άσκησης, της υγείας, στη χαλάρωση του νου, σε μια αδιαφορία για τα πάντα γύρω σας, και τελικά σε αδυναμία του σώματος και σε νωθρότητα του νου, το απώτατο όλων των πραγμάτων από την ευτυ-

χία που η καλά οργανωμένη απόλαυση του Επικούρου εξασφαλίζει. Η ανδρεία, ξέρετε, είναι μία από τις τέσσερις κύριες αρετές του. Αυτή μας διδάσκει να αντιμετωπίσουμε και να υπερβούμε τις δυσκολίες και να μην τις αποφεύγουμε όπως κάνουν οι δειλοί, αφού θα τις αποφεύγουμε ματαιώς γιατί θα τις συναντάμε και θα μας πιάνουν σε κάθε στροφή του δρόμου μας. Το ζυγίζω το θέμα καλά; Στηρίξτε τον εαυτό σας».

Η επιστολή κλείνει με τα κύρια σημεία των δογμάτων του Επικούρου, σύμφωνα με τον Τζέφφερσον, σε επιγραμματική μορφή:

Φυσική

Το σύμπαν είναι αιώνιο

Τα μέρη του, μεγάλα και μικρά, εναλλάσσονται

Ύλη και κενό μόνο

Κίνηση συνδεδεμένη με τη βαρύτητα και την παρέγκλιση

Αιώνια ανακύκλωση των στοιχείων των σωμάτων

Οι Θεοί ως όντα αμέσως ανώτερα των ανθρώπων, απολαμβάνουν στη δική τους σφαίρα την ευτυχία τους, αλλά δεν ανακατεύονται με τις ανησυχίες της κλίμακας των όντων που βρίσκονται κάτω από αυτούς.

Ηθική

Η ευτυχία είναι ο σκοπός της ζωής

Η αρετή είναι το θεμέλιο της ευτυχίας

Η ωφέλεια είναι το κριτήριο της αρετής

Καταστηματική ηδονή και απονία

Η απονία είναι η έλλειψη του πόνου, η αληθινή ευδαιμονία

Η ενέργεια της κινητικής ηδονής δεν είναι ευτυχία, αλλά την παράγει. Έτσι η απουσία της πείνας είναι ένα στοιχείο ευδαιμονίας. Το να τρως είναι το μέσο για να την αποκτήσεις.

Ευδαιμονία είναι το να μην υποφέρει το σώμα και να μην ταρασσεται ο νους

Απονία του σώματος, αταραξία του νου

Για προσλάβουμε την ηρεμία του νου πρέπει να αποφεύγουμε τις άμετρες επιθυμίες και τους φόβους, τις δύο κύριες ασθένειες του νου

Ο άνθρωπος είναι ελεύθερη ατομικότητα

Η αρετή συνίσταται στα εξής μέρη:

1.Φρόνηση 2.Εγκράτεια 3.Ανδρεία 4.Δικαιοσύνη

Τα οποία αντιπαραθέτονται στα εξής:

1.Αφροσύνη 2.Επιθυμία 3.Φόβος 4.Εξαπάτηση

Η επιτύμβια στήλη του

Μετά από δική του έγγραφη επιθυμία, κατασκευάστηκε μνημείο συγκεκριμένων προδιαγραφών. Στο κείμενο που συντάξε υπό τη μορφή οδηγιών έγραψε τα εξής: (7)

«Θα μπορούσαν οι νεκροί να αισθάνονται κανένα ενδιαφέρον για μνημεία ή άλλες αναμνήσεις από αυτούς, όταν, όπως λέει ο (ποιητής) Ανακρέων:
 ὀλίγη δὲ κεισόμεσθα
 κόνις ὁστέων λυθέντων

στο χῶμα θα εἴμαστε ὀλίγη
 σκόνη διαλυθέντων οστών

Τα παρακάτω θα ήταν ὅ,τι πιο ευχάριστο για τις Manes μου (ρωμαϊκές θεότητες που αντιπροσωπεύουν τις ψυχές των νεκρών). Σχετικά με τον τάφο, να είναι απλός τάφος ἢ κύβος 3 ποδιών (ενός μέτρου), που επάνω του να υπάρχει οβελίσκος 6 ποδών (δύο μέτρων) ἀπὸ φτηνὴ πέτρα. Στην ὄψη του οβελίσκου να υπάρχει ἡ ἀκόλουθη ἐπιγραφή και οὔτε μια λέξη παραπάνω:

Εδῶ εἶναι θαμμένος ο Τόμας Τζέφφερσον
 συγγραφέας
 τῆς Διακήρυξης τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας
 τῆς Συνθήκης τῆς Βιρτζίνια για τῆς Ὁρησκευτικῆς Ἐλευθερίας
 και ἰδρυτῆς του Πανεπιστημίου τῆς Βιρτζίνια

γιατί με αυτά, ἀπὸ ὅσες ἐμπειρίες ἔχω ζήσει, θα ἤθελα περισσότερο να με θυμούνται».

Ο Τζέφφερσον πέθανε στις 4 Ιουλίου του 1826, στην ἐπέτειο τῆς Ἀμερικάνικης Ἀνεξαρτησίας σχεδόν μισό αἰῶνα μετὰ ἀπὸ τὴν συγγραφή τῆς διακήρυξής τῆς. Στο μνημείο των τεσσάρων προέδρων που σμιλεύτηκαν σε γρανίτη στο βουνό Ράσμορ στη Νότια Ντακότα των ΗΠΑ, ο Τόμας Τζέφφερσον ἔχει τὴν τιμητικὴ θέση του ἀνάμεσα στον Τζορτζ Ουάσινγκτον, στον Ἀβραάμ Λίνκολν και τον Θήοντορ Ρούζβελτ.

Επίλογος

Η εισηγήση για τον Τόμας Τζέφφερσον θα κλείσει με δικά του λόγια, τα οποία νομίζω ὅτι θα ενισχύσουν ἀκόμη περισσότερο τὴν διαμορφωμένη ἀπὸ τα παραπάνω θετικὴ εἰκόνα για τὸ πρόσωπο του μεγάλου αὐτοῦ ἀνθρώπου-

στή, διαφωτιστή και Επικούρειου ηγέτη. Παραθέτω απόσπασμα από μια επιστολή του Τζέφφερσον(8), την οποία συνέγραψε επτά χρόνια μετά από την παράδοση της προεδρίας των ΗΠΑ:

«Δεν ανήκω σ' εκείνους που φοβούνται το λαό. Αυτός και όχι οι πλούσιοι αποτελούν την εγγύησή μας για διαρκή ελευθερία. Και για να προστατεύσουμε την ανεξαρτησία του δεν θα πρέπει να επιτρέψουμε στους κυβερνώντες να μας φορτώσουν με διαρκές χρέος... Αν βρεθούμε σε κατάσταση τέτοιου χρέους ώστε να αναγκαστούμε να φορολογηθούμε για ότι τρώμε και πίνουμε, για τα αναγκαία και τις ανέσεις μας, για τις εργασίες και τις διασκέδασεις μας... (όπως συμβαίνει με το λαό της Αγγλίας), τότε και ο λαός μας θα χρειαστεί να δουλεύει 16 ώρες από τις 24 και να δίνει ότι κερδίζει από τις 15 ώρες στην κυβέρνηση για τα χρέη της και τις καθημερινές δαπάνες της... Τότε όμως δεν θα έχουμε χρόνο για να σκεφτούμε και κανένα μέσο για να εγκαλέσουμε αυτούς που μας κυβερνάνε άσχημα. Δεν θα έχουμε καμιά άλλη επιλογή από το να εκμισθώνουμε τους εαυτούς μας σε εκείνους που το μόνο που θέλουν είναι να μας κρατάνε δεμένους... έως ότου ο κύριος όγκος της κοινωνίας καταλήξει να είναι ένα απλό αυτόματο μιζέριας δίχως καμιά άλλη αίσθηση εκτός από το να αμαρτάνει και να υποφέρει».

Παραπομπές

- (1)The Library of Congress - The Thomas Jefferson Papers Series 1. General Correspondence. 1651-1827 - Thomas Jefferson to Adamantios Coray, October 31, 1823
- (2)The Library of Congress - The Thomas Jefferson Papers Series 1. General Correspondence. 1651-1827 - Thomas Jefferson to William Short, October 31, 1819
- (3)The Library of Congress - Thomas Jefferson to John Adams - June 10, 1815
- (4)Northwest Ordinance; July 13, 1787
- (5)Thomas Jefferson: 2nd Annual Message, December 15, 1802
- (6)An Act to Prohibit the Importation of Slaves into any Port or Place Within the Jurisdiction of the United States.
- (7)The Thomas Jefferson Papers Series 1. General Correspondence. 1651-1827 Thomas Jefferson, no date, Epitaph
- (8)The Library of Congress - The Thomas Jefferson Papers Series 1. General Correspondence. 1651-1827 - Thomas Jefferson to Samuel Kercheval, Monticello, Julie 12, 1816

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ο νόμος για την Καθιέρωση Θρησκευτικής Ελευθερίας,

Ο νόμος για την καθιέρωση θρησκευτικής ελευθερίας, κοινώς γνωστός ως το «Καταστατικό της Βιρτζίνια για τη Θρησκευτική Ελευθερία», ψηφίστηκε στις 16 Ιανουαρίου 1786. Το νόμο συνέταξε και εισηγήθηκε ο Τόμας Τζέφφερσον και είναι ένας από τους σημαντικότερους νόμους της σύγχρονης ανθρώπινης ιστορίας.

Μέχρι τότε στη Βιρτζίνια η Εκκλησία της Αγγλίας είχε την απόλυτη κυριαρχία, καθώς ήταν η επίσημη κρατική θρησκεία από την εποχή των πρώτων Άγγλων αποίκων που είχαν φθάσει το 1607. Οι πολίτες πλήρωναν φόρους για την υποστήριξη των κληρικών της Εκκλησίας της Αγγλίας, οι τελετές γάμων έπρεπε να πραγματοποιούνται από αγγλικανείς ιερείς της Εκκλησίας της Αγγλίας κ.α. Κατά τη διάρκεια της Αμερικανικής Επανάστασης, ασκήθηκε πίεση για να παρασχεθεί πλήρη ελευθερία των θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών σε όλους τους κάτοικους της Βιρτζίνια, συμπεριλαμβανομένων των Καθολικών, των Εβραίων, και άλλων οι οποίοι δεν ήταν Προτεστάντες Χριστιανοί.

Ο Τόμας Τζέφφερσον διατύπωσε μια εύγλωττη δήλωση των αρχών του διαχωρισμού εκκλησίας και κράτους και της πλήρους θρησκευτικής ελευθερίας αρχικά το 1777 ως ένα νομοσχέδιο για την ίδρυση της θρησκευτικής ελευθερίας. Αν και προτάθηκε για πρώτη φορά στη Γενική Συνέλευση της Βιρτζίνια στις 12 Ιουνίου 1779 αρχικά δεν υπερψηφίστηκε. Το 1786 θεσπίστηκε τελικά ο νόμος για την ίδρυση της θρησκευτικής ελευθερίας και ήταν ο προπομπός για τη σύνταξη από το Κογκρέσο του Χάρτη των Δικαιωμάτων το 1789, με τον οποίο χορηγήθηκε η ελεύθερη άσκηση της θρησκείας στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Ακολουθεί το κείμενο σε μετάφραση του Τάκη Παναγιωτόπουλου και Χρήστου Γιαπιτζάκη.

Καταστατικό της Βιρτζίνια για τη θρησκευτική ελευθερία 16 Ιανουαρίου του 1786

Συντάκτης: Τόμας Τζέφφερσον

Επειδή ο παντοδύναμος Θεός δημιούργησε το νου ελεύθερο.

Επειδή όλες οι προσπάθειες να επηρεάσουν το νου με διαχρονικές τιμωρίες ή επιβαρύνσεις ή με στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων έχουν μόνον τη τάση να δημιουργούν συνήθειες υποκρισίας και κακίας, ως εκ τούτου είναι μια απόκλιση από το σχέδιο του ιερού συγγραφέα της θρησκείας μας, που είναι ο Κύριος του σώματος και του νου μαζί και που όμως επέλεξε να μην τη διαδώσει με καταπίεσεις στο σώμα και στο νου, όπως μπορούσε να κάνει με την πανίσχυρη δύναμη Του.

Επειδή υπάρχει η ασεβής αλαζονεία των νομοθετών και των αρχόντων, πολιτικών καθώς και εκκλησιαστικών, οι οποίοι, παρόλο που οι ίδιοι χαρακτηρίζονται από εσφαλμένες αντιλήψεις και έλλειψη έμπνευσης, έχουν αναλάβει εξουσία επάνω στην πίστη άλλων, συστήνοντας τις δικές τους απόψεις και τρόπους σκέψης ως μοναδικά αληθείς και αλάνθαστες και ως εκ τούτου προσπαθούν να τις επιβάλουν στους άλλους έχοντας θεσπίσει και διατηρώντας ψεύτικες θρησκείες πάνω στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου και σε όλες τις εποχές.

Επειδή το να εξαναγκάζεις έναν άνθρωπο να παρέχει χρηματικές συνεισφορές για τη διάδοση απόψεων που δεν πιστεύει είναι αμαρτωλή και τυραννική πράξη.

Επειδή ακόμη ο εξαναγκασμός του να υποστηρίξει κάποιος αυτόν ή εκείνον για δάσκαλο για τις δικές του θρησκευτικές πεποιθήσεις, τον αποκλείει από την δίχως άγχος ελευθερία του να δώσει τη συνεισφορά του στο συγκεκριμένο ιερέα του οποίου την ηθική θα έκανε πρότυπο, και του οποίου τις δυνάμεις θα νιώθει πιο πειστικές όσον αφορά στην δικαιοσύνη, καθώς αποσύρει από το Ιερατείο αυτές τις προσωρινές ανταμοιβές, οι οποίες ξεκινώντας από την έγκριση της δικής τους προσωπικής συμπεριφοράς είναι μια επιπρόσθετη προτροπή για την ελκρινή και αδιάλειπτη προσπάθεια διδασκαλίας της ανθρωπότητας.

Επειδή τα πολιτικά μας δικαιώματα δεν εξαρτώνται από τις θρησκευτικές μας απόψεις περισσότερο από τις απόψεις μας στη φυσική ή τη γεωμετρία.

Επειδή ως εκ τούτου η δίωξη οποιουδήποτε πολίτη ως ανάξιου της δη-

μόσιας εμπιστοσύνης με την επιβολή σε εκείνον της απαγόρευσης να προσκαλείται σε δημόσια αξιώματα με κύρος και απολαβές, εκτός αν πρεσβεύει ή αποκηρύττει αυτήν ή εκείνη τη θρησκευτική άποψη, τού στερεί αδικώς εκείνα τα προνόμια και πλεονεκτήματα στα οποία, από κοινού με τους συμπολίτες του, έχει και αυτός ένα φυσικό δικαίωμα.

Επειδή τείνει μόνο στο να διαφθείρει τις αρχές αυτής της ίδιας της Θρησκείας, και στοχεύει να ενθαρρύνει δωροδοκώντας με το μονοπώλιο κοσμικών τιμών και ανταμοιβών, εκείνους που θα ομολογούν δημοσίως και θα είναι σύμφωνοι προς αυτή.

Επειδή αν παρόλο που είναι πράγματι εγκληματίες εκείνοι που δεν αντέχουν τέτοιο πειρασμό, αλλά ούτε και είναι αθώοι εκείνοι που βάζουν το δόλωμα με τον τρόπο τους.

Επειδή η ανοχή της παρείσφρυσης των εξουσιών του πολιτικού άρχοντα μέσα στο πεδίο των γνώμων και τού περιορισμού της έκφρασης ή της διάδοσης των αξιών με την υπόθεση της ροπής τους προς το κακό είναι μια επικίνδυνη πλάνη η οποία ταυτόχρονα καταστρέφει όλη την θρησκευτική ελευθερία, επειδή εφόσον βεβαίως είναι αυτός κριτής αυτής της τάσης θα κάνει τις απόψεις του κανόνα της κρίσης και θα εγκρίνει ή θα καταδικάσει τα συναισθήματα των άλλων μόνο αν αυτά θα είναι ταυτόσημα ή θα διαφέρουν από τα δικά του.

Επειδή είναι καιρός πλέον για τους ορθούς σκοπούς της πολιτικής διακυβέρνησης, ώστε οι αξιωματούχοι της να παρεμβαίνουν όταν οι αξίες ξεπέφτουν σε εμφανείς πράξεις κατά της ειρήνης και της τάξης.

Και τελικά επειδή η Αλήθεια είναι μεγάλη και θα επικρατήσει αν αφεθεί στον εαυτό της, επειδή αυτή είναι η σωστή και επαρκής ανταγωνίστρια του λάθους, και δεν έχει τίποτα να φοβηθεί από τη σύγκρουση, εκτός εάν από την ανθρώπινη παρεμβολή αφοπλιστεί από τα φυσικά της όπλα, την ελεύθερη επιχειρηματολογία και το διάλογο, λάθη που παύουν να είναι επικίνδυνα όταν επιτρέπεται ελεύθερα να τα αντικρούουν.

Πρόκειται να θεσπιστεί από τη Γενική Συνέλευση ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να είναι υποχρεωμένος να συνδέεται ή να υποστηρίξει οποιαδήποτε θρησκευτική λατρεία, τόπο, ή κανένα ιερατείο, ούτε να αναγκαστεί, να συλληφθεί, να κακοποιηθεί, ή να επιβαρυνθεί στο σώμα ή τα αγαθά του, ούτε με άλλο τρόπο να υποφέρει λόγω των θρησκευτικών του απόψεων ή πεποιθήσεών του, αλλά ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να είναι ελεύθεροι να πρεσβεύουν, και να διατηρούν τη γνώμη τους σε θέματα θρησκείας, και επίσης ότι αυτό δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μειώσει, να μεγεθύνει ή να επη-

ρεάσει τις ικανότητές τους ως πολίτες.

Αν και γνωρίζουμε καλά ότι αυτή η Συνέλευση εκλέγεται από το λαό για τη συνήθη έννοια της νομοθεσίας μόνο, αυτή δεν έχει τη δύναμη να περιορίσει τις πράξεις των επιτυχημένων Συνελεύσεων που συστήνονται με εξουσίες ίσες με τη δική μας, και ότι ως εκ τούτου το να κηρύξει την πράξη αυτή αμετάκλητη θα ήταν άνευ αποτελέσματος στο νόμο, ακόμα είμαστε ελεύθεροι να δηλώσουμε και να διακηρύττουμε ότι τα δικαιώματα που δια του παρόντος υποστηρίζονται, είναι από τα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου, και ότι εάν οποιαδήποτε πράξη εφεξής περάσει στην κατάργηση της ισχύος της παρούσης ή στο να περιορίσει τη λειτουργία της, η πράξη θα στοιχειοθετεί παραβίαση του φυσικού δικαιώματος.

Βιβλιογραφία

1. “Επίκουρος: Κείμενα-Πηγές της Επικούρειας Φιλοσοφίας και Τέχνης του Ζην”, εκδόσεις Θύραθεν (σελ. 309-310).
2. Η βιβλιοθήκη του Κογκρέσου.
http://memory.loc.gov/ammem/collections/jefferson_papers/
3. Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των ΗΠΑ. <http://el.wikipedia.org/wiki/>
4. Καταστατικό της Βιρτζίνια για τη θρησκευτική ελευθερία.
<http://www.virginiamemory.com>
5. Πανεπιστήμιο της Βιρτζίνια (University of Virginia).
<http://www.virginia.edu/>
6. Τόμας Τζέφφερσον – Μοντιτσέλο. <http://www.monticello.org/>
7. Τόμας Τζέφφερσον – Βικιπαίδεια.
http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Jefferson
8. Ανακρέοντος Τήιος «Συμποσιακά Ημιάμβια». http://www.hs-augsburg.de/~harsch/graeca/Chronologia/S_ante06/Anakreon/ana_anac.html